

Politika

3. knjiga (1274b-1277b)

I. (1274b) Za tistega, ki proučuje ustavo, njene oblike in značilnosti, je tako rekoč prvo vprašanje, da glede države uvidi, kaj sploh je. Pri tem si ljudje niso edini [35]. Nekateri pravijo, da je neko dejanje naredila država, drugi pa trdijo, da ni bila država, marveč oligarhi ali tiran. Vidimo, da je celotna državnikova ali zakonodajalčeva dejavnost povezana z državo, ustava pa je nekakšna ureditev prebivalcev države. Ker pa ima država svojo sestavo [40], prav tako kakor je katera druga izmed celot sestavljena iz mnogih delov, je jasno, da moramo najprej raziskati državljana. Država je namreč (1275a) nekakšno mnoštvo državljanov. Zato moramo raziskati, kdo si zasluži ime in kdo je državljan. Mnenja o tem so si pogosto deljena. Ne vsi soglašajo, da je ista oseba državljan. Nekdo, ki je državljan v demokraciji, večkrat [5] ni državljan v oligarhiji. One, ki so si pridobili ta naslov na kak drugačen način, recimo tiste, ki so jih naredili za državljane, pustimo ob strani. Državljan ne postane tak zaradi svojega prebivanja na nekem kraju (tudi tujci in sužnji so deležni istega prebivališča), niti niso državljani tisti, ki so udeleženi pri določenih pravnih določilih, na primer tako, da so podvrženi tožbi [10] in da sami tožijo (ta pravica pripada tudi tistim, ki jih združuje pogodba ter so ji prav tako podvrženi; pravzaprav pogosto tujcem ne pripada neposredno, marveč si ti morajo priskrbeti pravnega zastopnika, tako da so le delno udeleženi pri takšni skupnosti). To so državljani tako, kakor rečemo, da so državljani otroci [15], ki so še premladi, da bi služili

vojaški rok, ali starejše osebe, ki so ga oproščene, vendar ne povsem, saj dodajamo, da so eni ‚nedoletni‘, drugi pa ‚ostareli,‘ ali kaj podobnega (razlike ni, pomen je jasen). Sprašujemo se po tistem, ki je državljan v polnem smislu in mu ne moramo očitati ničesar [20], kar bi moral popraviti. Te premisleke je treba razgrniti in razreševati pri pregnancih ali izobčencih. Nič ne določa državljana kot takega v večji meri kot soudeležba pri sojenju ali vladanju. Toda nekatere upravne službe so razločene v [25] času, tako da isti osebi ali sploh ni dovoljeno, da bi jo dobila dvakrat, ali jo sme ponovno dobiti le po določenem času. Za druge pa je čas neomejen, na primer za sodnika ali člana ljudske skupščine. Lahko bi skoraj rekli, da v tem primeru ne gre za uradnike in da jim zaradi tega še ni dana udeležba pri vladanju. Vendar bi bilo smešno kratiti tistim, ki najbolj odločajo, udeležbo pri vladanju. [30] Ne delajmo pa razlik, saj gre tu namreč le za ime. Kar je namreč skupno sodniku in udeležencu ljudske skupščine, nima imena, s katerim bi poimenovali oba. Zaradi opredelitve pa le recimo temu vladna služba brez omejitev, za državljane pa postavimo tiste, ki so na tak način udeleženi pri vladanju.

20

Približno takšna bi sicer bila opredelitev državljana, ki bi se najbolje ujemala z vsemi, ki jim tako pravimo. [35] Ne smemo pa spregledati, da pri vseh stvareh, katerih podlage se razlikujejo po obliki, tako da je eno izmed njih prvo, drugo pa drugo, in tako naprej, skupnega pri teh predmetih kot takih ali sploh ni ali je le pičlo prisotno. Vidimo, da se ustave razlikujejo po obliki, da ene pridejo prej, druge pa potem (1275b), kajti zgrešene in sprevržene po nujnosti zasedajo kasnejše mesto glede na pravilne (kaj tu razumem kot sprevrženo, bo jasno kasneje). Zato bo po nujnosti tudi državljan [5] drugačen v skladu z vsako ustavo. Kar smo povedali, se najbolj sklada z državljanom v demokraciji. Pri drugih oblikah je lahko možno, ne pa nujno. Nekatere ne upoštevajo ljudstva in nimajo ljudskih skupščin, marvč le posebne svete poklicanih in delijo pravico po delih, tako kot v Sparti [10] eno vrsto pogodb nadzira en efor, drugo pa drugi, starešine se ukvarjajo z umori, drugi pa še z drugimi stvarmi. Drugače je v Kartagini, kjer nekateri uradi odločajo o vseh pravnih zadevah. Zgornja opredelitev državljana pa dopušča, da jo popravimo. V drugih ustavnih oblikah član ljudske skupščine in sodišča namreč nima [15] neomejene oblasti, marvč le po vladanju določeno oblast. Posvetovanje in odločanje, o vsem ali o nekaterih vprašanjih, sta dodeljena ali vsem ali nekaterim med njimi. Iz tega je razvidno, kdo je torej državljan. Trdimo, da je državljan tisti, ki ima [20] v svoji državi pravico do udeležbe pri posvetovanju ali sojenju, država pa je, če

se prosto izrazimo, množica takšnih državljanov, dovolj obsežna za zagotavljanje samobitnega življenja.

Običajno je državljanstvo omejeno na potomca državljanov z obeh strani, ne pa samo z ene, se pravi s strani očeta ali matere. Nekateri gredo še dlje in zahtevajo iste pogoje tudi pri dveh, treh ali več generacijah starih staršev. [25] Ob taki priročni in odrezavi definiciji se marsikdo sprašuje, kako je mogel biti državljan prednik tretje ali četrte generacije. Georgias Leontinski je na to malo za šalo in malo zares odgovoril, da tako kot imajo lonci svoje lončarje, tudi Larisani vendarle imajo [30] svoje mojstre, saj so jih nekateri le spravili na svet. Stvar je preprosta: če so bili deležni državljanstva po podani opredelitvi, so bili pač državljani. Nemogoče je namreč prirediti določilo potomca državljana ali državljanke za prve prebivalce ali ustanovitelje mest.

Večjo težavo predstavljajo tisti, ki so jim dodelili državljanstvo, [35] ker je prišlo do preobrata, kot je v Atenah storil Klisten po izgonu tiranov, ko je v atenske rodove vključil mnogo priseljencev – tujce in sužnje. Sporno vprašanje glede njih ni, ali so to državljani, marveč ali so državljani po pravici ali po nepravilnem. Seveda bi lahko kdo dodatno oporekal, ali je sploh državljan tisti, ki ni državljan po pravici, saj krivično in lažno pomenita isto. Vidimo pa, da obstajajo nepravilni oblastniki. Zanje pravimo, da sicer vladajo, vendar na nepravilnem način. Državljana odlikuje določena upravna moč (rekli smo namreč, da je državljan tisti, [5] ki je soudeležen pri takšnem upravljanju), zato pa je jasno, da moramo reči državljani tudi onim ljudem. Spor, ali so državljani po pravici ali nepravilnem, je povezan s tistim, ki smo ga zastavili prej. Nekateri se sprašujejo, kdaj je kaj storila država in kdaj ne, recimo, ko oligarhija ali tiranija postane [10] demokracija. Marsikateri zahtevajo, da se v takem primeru ne razpustijo pogodbene obveznosti (češ da jih je prevzel tiran, ne pa država) in še kaj podobnega, kot da bi nekatere državne ureditve slonele na goli moči in ne zasledovale skupnega dobrega; če torej nekateri vladajo [15] v demokraciji na ta način, moramo reči, da so njihovi ukrepi tudi ukrepi države, prav tako kot pri oligarhiji in tiraniji. Zdi se, da je stvar v tem, kdaj je treba reči, da je država prav ista država, in kdaj je treba reči, da država ni ista, marveč druga. [20] Najbolj površinska obravnava tega vprašanja se ozira po kraju in po ljudeh. Zna se zgoditi, da so bili kraj in ljudje razdeljeni, tako da so se eni priselili v en kraj, drugi pa v drug kraj. V taki obliki je vprašanje preprosto. Beseda država ima več pomenov, zato pa [25] je takšna obravnava kar priročna. Kaj pa, če

skupina ljudi stanuje v istem kraju – kdaj lahko to imamo za eno državo? Zagotovo ne že zaradi obzidja, saj bi lahko potegnili zid okoli Peloponeza. Takšen primer je Babilon in vsako drugo mesto, ki prej obsega ljudstvo kot pa mesto. Pravijo, da še tretji [30] dan po zavzetju mesta del njegovih prebivalcev tega ni vedel. Obravnava te težave je koristna v drugih okoliščinah (kdor se namreč ukvarja s politiko, ne sme izpustiti vprašanja, kolikšna je najprimernejša velikost mesta in ali naj ga naseljujejo prebivalci ene narodnosti ali več narodnosti). Toda v primeru, [35] da ljudje naseljujejo isti kraj, mar bomo rekli, da je država ista, dokler so njeni prebivalci istega rodu, čeprav se neprenehno eni rojevajo, drugi pa umirajo, prav tako kot imamo navado reči, da so reke in vodni tokovi isti, čeravno vanje pritekajo ali iz njih [40] odtekajo studenci, ali moramo dejati, da je, četudi so iz podobnega razloga ljudje sicer isti, (1276b) mesto vendarle različno? Kolikor je država neka skupnost, je skupnost ljudi pod ustavo. Če se ustavna oblika spremeni in postane različna, se bo po nujnosti zdelo, da tudi država [5] ni več ista, tako kot pravimo, da komični in tragični zbor nista ista, čeprav ga večkrat sestavljajo isti ljudje. Podobno rečemo za vsako drugo celoto in vsak drug sestav, da je različen, če je njegov videz drugačen, tako kot pravimo, da je harmonija istih glasov različna, če jo odigramo [10] na dorski ali frigijski način. Če je stvar taka, je jasno, da se moramo pri določevanju istosti države najbolj ozirati na njeno ustavo. Njeno ime je lahko eno ali drugo, pa naj bodo njeni prebivalci isti ali povsem različni. Ali je pravično razpustiti ali ne pogodbene dolgove, [15] ko je država spremenila svojo ustavno obliko, pa je nekaj drugega.

22

II. Po tem, kar smo rekli, moramo zdaj raziskati, ali je treba priznati, da je vrlina dobrega moža isto kot vrlina marljivega državljana ali ne. Če pa se mora raziskava tega res dotakniti, [20] moramo vsaj v nekem obrisu dojeti, kaj je odlika državljana. Tako kot mornar je tudi državljan član svoje skupnosti. Ker pa imajo mornarji različne vloge (ta je veslač, oni krmar, eden podkrmar, drugi pa ima še kako drugo ime), je jasno, [25] da bo sicer najnatančnejša opredelitev vrline vsakega le posamična, obstajala pa bo tudi podobna in skupna, ki se prilega vsem. Varnost pri plovbi je namreč naloga vseh njih, saj si vsak mornar prizadeva zanjo. Podobno je torej tudi naloga državljanov, čeprav so si različni, varnost skupnosti. [30] Ta skupnost pa je ustava. Zato je krepost državljana po nujnosti povezana z ustavo. Če pa je že več oblik ustave, ni mogoče, jasno, da ena sama odlika marljivega državljana izpopolnjuje kot takega. Možja pa imenujemo dobrega po njegovi edini, izpopolnjujoči ga vrlini. Jasno pa je tudi, [35] da je mogoče biti marljiv državljan, ne da bi imeli vrline, ki dela dobrega

moža. Do istega zaključka lahko pridemo tudi na drug način, sprašujoč se po najboljši državi. Če ni mogoče, da državo sestavljajo samo marljivi ljudje, mora vsak dobro opravljati svoje [40] delo na temelju svojih odlik, saj je nemogoče, da bi bili vsi državljani enaki in da bi zato (1277a) mogli biti isto vrлина dobrega državljana in vrлина dobrega moža. Vsi morajo biti marljivi državljani (država mora biti po nujnosti najboljša), nemogoče pa je, da bi vsi morali biti dobri možje, če ni [5] nujno, da so vsi državljani marljive države dobri možje. Ker torej državo sestavljajo različni ljudje – tako kot ima recimo žival dušo in telo, duša pa razum in željnost, tako kot dom sestavljata mož in žena, pri lastništvu pa nastopata gospodar in suženj, pri tem pa država na enak način združuje vse te, poleg njih pa še druge različne ljudi – [10] je nujno, da krepost državljanov ni zgolj ena sama, kakor med plesalci ni ista pri korifeju in njegovih sprem-ljevalcih. Zatorej je iz tega jasno, da krepost, splošno vzeto, ni ista; kaj pa krepost kakega določenega marljivega državljana, ali bo ta vendarle ista kot pri marljivem možu? Pravimo namreč, da je [15] marljiv vladar dober in preudaren in da mora biti tisti, ki nastopa pri političnih zadevah, nujno preudaren. Nekateri celo trdijo, da mora biti vzgoja vodje različna; pravzaprav tudi vidimo, da se kraljevi sinovi urijo v jahanju in borilnih veščinah. Glede tega Evripides pravi: [20] »Meni ni do tega, kar je prijetno, marveč do tistega, kar je državi potrebno«, kakor da bi šlo za posebno vzgojo vladarja. Če pa sta krepost dobrega vladarja in dobrega moža isto, je tisti, ki se mu vlada, vendarle državljan, zato pa krepost ne bo po sebi ista pri državljanu in možu, čeprav bo pri določenem državljanu sovpadala z njo. Nista namreč isto krepost vladarja in državljana; zategadelj je Jazon nekoč dejal, da čuti lakoto, ko ne vlada, [25] s tem pa je hotel reči, da se ni sposoben vesti kot navaden državljan. Poleg tega je cenjena sposobnost vladati in biti vladan, za državljana pa velja, da je njegova vrлина v tem, da bodisi zna lepo vladati bodisi zna lepo biti vladan. Če torej priznamo, da je vrлина dobrega moža v vladanju, vrлина dobrega državljana pa v obojem, teh dveh kreposti ne smemo ceniti na isti način. [30] Ponekod se namreč upo-števata oboje in se misli, da se vladar in podanik ne smeta naučiti istih stvari, državljan pa mora obvladati oboje in biti soudeležen pri obojem ... *** kakor lahko uvidimo iz sledečega: med oblikami vladanja je namreč tudi gospo-darjeva. S tem mislimo na tisto, ki je povezana z nujnimi opravili, pri čemer ni nujno, [35] da jih gospodar zna opraviti, temveč jih mora prej znati uporabljati. Druga sposobnost, namreč opravljanje in izvajanje teh pomožnih opravil, pa je hlapčeva. Pri tem seveda razlikujemo več vrst hlapcev, tako kot je več njihovih opravil. En oddelek sestavljajo rokodelci, se pravi tisti, kakor [1277b] pove že samo ime, ki živijo od svojih rok; med njimi je obrtni mojster. Zaradi tega v

starih časih pri nekaterih ročni delavci niso bili soudeleženi pri vladanju, preden se je razvila zadnja oblika demokracije. Dobremu človeku ali človeku, primernemu za pridobitev državljanstva, ali še dobremu državljanu sicer ne pristojijo opravila tistih, ki so podvrženi takšni obliki oblasti [5], razen kot za občasno lastno rabo in korist (tu namreč že ni več gospodarja in hlapca). Obstaja pa tudi neka oblast, s katero človek vlada nad ljudmi, ki so bodisi njemu enaki po rodu bodisi svobodni (takšna je namreč oznaka za politično oblast), te pa se mora vladar priučiti tako, da mu vladajo, tako kot je moral [10] vodja konjenice najprej odslužiti rok v konjenici, vojaški narednik pa v vojski, sprva v enoti, nato v četi.

Zaradi tega je precej resnice v izjavi, da ni dobro vladati, če ti ni nihče vladal. Čeprav je sicer krepost različna, mora dobri državljan znati in biti sposoben [15] bodisi biti vladan bodisi vladati, njegova vrlina pa je v tem, da se spozna na vladanje svobodnim z obeh strani. Dobremu človeku pripada oboje, četudi sta preudarnost in pravičnost pri vladarju različne vrste; jasno je namreč, da vrlina dobrega, recimo pravičnost, [20] ne bo ista, bodisi ko mu vladajo, bodisi ko je svoboden, marveč bo take vrste, da bo primerna ali vladanju ali podaništvu, tako kot sta si mož in žena različna po preudarnosti in pogumu (za moža, ki bi bil tako pogumen kakor pogumna žena, bi menili, da je strahopeten, za ženo pa bi rekli, da blebeta, če bi bila prav tako skromna kot dober mož; mož in žena imata namreč različno vlogo v hiši, saj je njegov posel [30] pridobivanje, njeno pa vzdrževanje). Uvidevnost pa je edina med vrlinami, ki je lastna vladarju; zdi se namreč, da so druge kreposti skupne vladnim in vladajočim. Podanikova vrlina vendarle ni uvidevnost, marveč pravilno mnenje. Tisti, ki mu vladajo, [35] je kot izdelovalec piščali, kdor vlada pa je kot godec, ki nanje igra.

Iz tega premisleka je razvidno, ali sta krepost dobrega moža in marljivega državljana enaki ali različni ter v čem sta enaki in v čem se razlikujeta.

Prevod: Jan Bednarik

Prevod je nastal na podlagi dela ed. W. D. Ross, *Aristotle's Politica*, Oxford, Clarendon Press, 1957.